

PRZEMYSŁAW MARCIN ŻUKOWSKI (Kraków)

**Starania Rafała Taubenschlaga o uzyskanie *veniam legendi*
na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego
w latach 1907-1913**

I. Dnia 8 marca 1921 r. komisja, powołana na mocy artykułu 42 ustawy o szkołach akademickich¹ na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, uchwaliła, aby na drugą zwyczajną katedrę prawa rzymskiego powołać Rafała Jakuba Taubenschlaga, który dotychczas był profesorem nadzwyczajnym. Członkowie komisji stwierdzili, że nie będzie brany pod uwagę żaden kandydat spoza krakowskiej uczelni, gdyż na pozostałych uniwersytetach z trudem obsadzono jedną katedrę, a w Krakowie potrzebne były dwie. Odrzucono możliwość zatrudnienia Zygmunta Lisowskiego z Poznania, który – stwierdzono wprost – po nominacji na katedrę nadzwyczajną, dorobku naukowego nie powiększył. Poważnym kandydatem był były docent Uniwersytetu w Rzymie Adolf Berger, który jednak – nie ze swojej winy – musiał powrócić do Wiednia i jego działalność naukowa zeszła na dalszy plan. Poza tym nie wykladał po polsku. Profesorowie krakowscy stwierdzili więc, że:

Jedynym kandydatem pozostaje tedy dr Taubenschlag. Zdolnościami i niezmqordowaną pracą zdołał wywalczyć sobie uznanie w światowej nauce romanistycznej, a praca ta nie osłabła od czasu, kiedy został profesorem nadzwyczajnym. Badania nad prawem rzymskim w Nowym Testamencie i Pismach Ojców Kościoła to jedna dziedzina jego pracy, [...] autor nie zaniedbał i papirologii, w której był już przedtem jednym z nielicznych przedstawicieli nauki polskiej. Dorobek naukowy dr Taubenschlaga na katedrze nadzwyczajnej jest przeto bardzo poważny, a dłuższa jego uniwersytecka działalność z pożytkiem dla kształcącej się mło-

---

¹ Dz. U. 1920, nr 72, poz. 494, ustawa o szkołach akademickich z 13 VII 1920 r., art. 42.

dzieży usprawiedliwia wniosek, by Rada Wydziałowa przedstawiła prof. Rafała Taubenschlaga na zwyczajną katedrę prawa rzymskiego².

Rafał Taubenschlag objął zwyczajną katedrę od 1 września 1921 r. na podstawie dekretu nominacyjnego z 31 sierpnia 1921 r. Początki jego kariery naukowej jako docenta, co możemy, będąc oczywiście wiernym zasadzie *toutes proportions gardées*, traktować jako odpowiednik dzisiejszego samodzielnego pracownika nauki, datują się na 1913 r.³ Wówczas to, 2 października 1913 r., ówczesne wiedeńskie Ministerstwo Wyznań i Oświaty (dalej: MWiO) zatwierdziło uchwałę Kolegium Profesorów Wydziału Prawa UJ nadającą Rafałowi Taubenschlagowi prawo wykładania, czyli *veniam legendi* z zakresu prawa rzymskiego oraz tytuł docenta prywatnego UJ. Sześć lat później, 22 września 1919 r. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski, zamianował go profesorem na nadzwyczajnej katedrze tego przedmiotu w Krakowie. Rafał Taubenschlag objął ją 1 października 1919 r.⁴

² Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego [dalej: AUJ], WP II 141, Katedra prawa rzymskiego, referat komisji z 8 III 1921 r.

³ R. Taubenschlag (ur. 6 V 1881 r. w Przemyśle, zm. 25 VI 1958 r. w Warszawie) – po maturze zdanej 16 VI 1899 r. w mieście rodzinnym zapisał się na fakultet prawniczy Wszechnicy Jagiellońskiej i spędził w jej murach pełne osiem semestrów – 1899/1900-1902/03 – jako słuchacz zwyczajny. Po uzyskaniu 2 X 1903 r. absolutorium, przystąpił do trzech egzaminów ścisłych na stopień doktora praw: rygorozum I (*iuridicum*) – 16 XI 1903 r.; rygorozum II (*historicum*) – 16 XI 1903 r.; rygorozum III (*politicum*) – 22 IV 1904 r. W wyniku pozytywnego ich złożenia został 23 IV 1904 r. wypromowany na doktora praw. Dodatkowo, w latach 1903/04, 1911/12 sem. II-1913/14 słuchał wykładów na Wydziale Filozoficznym UJ. Zob.: AUJ, Indeks, I 4335, I 4320; S II 166-171, 172a, 173, 174b, 175b, 236a, 243-244, 251a, 252a, Katalog główny Studentów (dla Kwestury); S II 501a, 502a, 503a, 504a, 505a, 506a, 507a, 508a, 509c, 511, Rodowody studentów; WF II 338-339, 366, 368, 371, 373, 375, Katalog studentów (dla dziekana); WP II 239-244, Katalog studentów (dla dziekana); WP II 417, Kopie absolutorium; WP II 523, Protokoły egzaminów ścisłych na stopień doktora praw, poz. 176; P.M. Żukowski, *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. II: 1780-2014, red. D. Malec, Kraków 2014, s. 531.

⁴ Informacje dotyczące życia i działalności R. Taubenschlaga: Archiwum Główne Akt Dawnych, Ministerstwo Wyznań i Oświaty (wiedeńskie), 47u, Teczka personalna. Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, Departament Kadr, sygn. 7754, Teczka personalna; Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 6222, Teczka personalna. Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Spuścizna R. Taubenschlaga, sygn. III-98. AUJ, S II 619, Teczka personalna; WP II 138, Teczka habilitacyjna. Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. K-2904, Teczka personalna. Zob.: Z. Andrzejewski, *Rafał Jakub Taubenschlag (1881-1958) – życie i dzieło. Z okazji 50. rocznicy śmierci wybitnego uczonego*, „Palestra”, R. 53 (2008), nr 11-12, s. 218-230; M. Barcik, A. Cieślak, P. Gaszyński, D. Grodowska-Kulińska, U. Perkowska, P.M. Żukowski, *Corpus Studiorum Universitatis Iagellonicae 1850/51-1917/18*, t. III: T-Ż, red. K. Stopka, Kraków 2015, s. 41; A. Berger, *Rafał Taubenschlag 1881-1958*, „The Polish Review” 3 (1958), no. 3 (4), New York; T. Giaro, *Rafał Taubenschlag*, [w:] *Profesorowie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego 1808-2008*, red. G. Bałtruszyjts, Warszawa 2008, s. 210-213; W. Kozubski, *Od prawa rzymskiego do prawa antycznego. 45 lat działalności naukowej Rafała Taubenschlaga*, „Państwo i Prawo” 1950, z. 3, s. 50-54. H. Kupiszewski, *Rafał Taubenschlag – historyk prawa (1881-1958)*, „Zasopismo Prawno-Historyczne” 38 (1986), z. 1, s. 111-155; idem, *Rafał Taubenschlag (1881-1958)*, [w:] *W kręgu wielkich humanistów. Kultura antycz-*

II. Gdy pada hasło: katedra prawa rzymskiego na UJ lub nauczanie tego przedmiotu w Krakowie, myśli bieżą natychmiast ku osobie Fryderyka Zolla seniora, który kierował nią przez ponad 40 lat⁵. Kontynuował on dzieło Józefata Zielonackiego⁶, a jednocześnie „dochował się” godnych następców, przede wszystkim w osobach Stanisława Wróblewskiego i Rafała Taubenschlaga, a także Zygmunta Lisowskiego czy Włodzimierza Kozubskiego⁷. Przy czym trzeba zauważyć, że pierwszy z wymienionych był zarówno cywilistą, jak i romanistą, co potwierdzał dekret nominacyjny na profesora obu tych przedmiotów⁸.

Na posiedzeniu Akademii Umiejętności w Krakowie 16 czerwca 1907 r. Rafał Taubenschlag zaprezentował swoją pracę: *Organizacja sądowa w rzymskim i bizantyjskim Egipcie*⁹. Wrażenie wśród odbiorców było na tyle pozytywne, że opiekun naukowy, mentor, a przede wszystkim mistrz naszego bohatera, Stanisław Wróblewski, stwierdził, że może stanowić ona podstawę ubiegania się o habilitację w Krakowie¹⁰.

---

na w *Uniwersytecie Warszawskim po I wojnie światowej*, red. I. Biezuńska-Małowist, Warszawa 1991, s. 21-37; W. Osuchowski, *Prawo rzymskie na tle prawa antycznego. Rafał Taubenschlag (1881-1958)*, [w:] *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. M. Patkaniowski, Kraków 1964, s. 297-308; J. Sondel, *Rafał Taubenschlag i Wacław Osuchowski na tle romanistyki krakowskiej po II wojnie światowej*, [w:] *Regnare–Gubernare–Administrare. Z dziejów administracji sądownictwa i nauki prawa*, t. II, red. S. Grodziski, A. Dziadzio, Kraków 2012; idem, *Rafała Taubenschlaga badania nad historią prawa polskiego*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*” 38 (1986), z. 1, s. 157-169; W. Wołodkiewicz, *Rafał Taubenschlag and Roman Law in Poland during Real Socialism*, [w:] *Classisc and Communism. Greek and Latin behind the Iron Curtain*, ed. by G. Karsai, G. Klaniczay, D. Movrin, E. Olechowska, Ljubljana–Budapest–Warsaw 2013, s. 242 nn.; idem, *Rafał Taubenschlag. Pierwszy przewodniczący Kolegium Arbitrów przy Polskiej Izbie Handlu Zagranicznego*, [w:] *Księga pamiątkowa sześćdziesięciolecia Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej 1950-2010*, Warszawa 2010; P.M. Żukowski, *Profesorowie Wydziału Prawa...*, s. 531-533.

⁵ W. Osuchowski, *Nowe kierunki badań romanistycznych w Polsce – Fryderyk Zoll starszy (1834-1917)*, [w:] *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. M. Patkaniowski, Kraków 1964, s. 259 nn.

⁶ AUJ, Dokt. 2006/132, A. Zięba, „Józefat Zielonacki – polski uczony XIX w. i jego miejsce w historii romanistyki polskiej”, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem J. Sondla, Kraków 2006.

⁷ Zob.: H. Kupiszewski, *Prawo rzymskie a współczesność*, Warszawa 1988; Ł. Marzec, *Prawo rzymskie na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1918-1939*, [w:] *Nauki historycznoprawne w polskich uniwersytetach w II Rzeczypospolitej*, red. M. Pyter, Lublin 2008, s. 37 nn.; J. Wiślocki, *Dzieje nauki prawa rzymskiego w Polsce*, Warszawa 1945.

⁸ AUJ, S II 619, Teczka personalna S. Wróblewskiego, kopia dekretu nominacyjnego z 19 IV 1917 r. Zob.: P.M. Żukowski, *Profesorowie Wydziału Prawa...*, s. 578.

⁹ Właśc.: R. Taubenschlag, *Organizacja sądowa Egiptu w epoce rzymskiej i bizantyjskiej. Przyczynek do rzymskiego prawa prowincjonalnego*, Kraków 1907.

¹⁰ APAN, Materiały Rafała Taubenschlaga, sygn. III-98-64, R. Taubenschlag, „Pamiętnik 1881-1947” [dalej: Taubenschlag, „Pamiętnik...”], k. 80-81. Obecnie materiały te są opracowane i złożone do druku (R. Taubenschlag, *Pamiętnik z lat 1881-1947*, oprac. P.M. Żukowski, Kraków 2015), ale powołuje się w artykule na karty maszynopisu.

Pod tak pomyślnymi auspicjami Rafał Taubenschlag 7 lipca 1907 r. – według własnych wspomnień¹¹, a dzień później – według „Dziennika Podawczego Wydziału Prawa”¹², wniósł podanie o udzielenie *veniam legendi*¹³ z zakresu prawa rzymskiego. Ówczesny dziekan Franciszek Ksawery Fierich był do sprawy nastawiony przychylnie. Niemniej to nie on, jako formalny adresat podania, tylko Stanisław Wróblewski, na posiedzeniu Kolegium Profesorów 26 lipca 1907 r. referował podanie Taubenschlaga. Następnie przystąpiono do pierwszego stadium habilitacji, a mianowicie do głosowania na tym, czy nie zachodzą przeszkody natury osobistej przeciwko wdrożeniu postępowania. Wniosek ten przeszedł większością głosów, za opowiedzieli się: Franciszek Ksawery Fierich, Michał Bobrzyński, Bolesław Ulanowski, Fryderyk Zoll jun., Antoni Górski, Władysław Leopold Jaworski, Stanisław Wróblewski, Stanisław Estreicher, Józef Rosenblatt i delegat docentów Stanisław Kutrzeba, a przeciw: Edmund Krzymuski, Włodzimierz Aleksander Czerkawski, Józef Brzeziński i Michał Rostworowski. Taki wynik głosowania otworzył drogę do drugiego stadium, czyli wyznaczenia referentów (recenzentów). Zostali nimi – w liczbie trzech – Stanisław Wróblewski, Stanisław Estreicher i Fryderyk Zoll jun.¹⁴

W tym miejscu dochodzi do poważnej różnicy pomiędzy protokołem posiedzenia Kolegium Profesorów a wspomnieniami samego Taubenschlaga. Po pierwsze nie zachowały się, a przynajmniej nie udało mi się odnaleźć, referatów S. Estreichera i S. Wróblewskiego, co wiele by wyjaśniło. Po drugie i ważniejsze, nasz bohater zapisał w swoich pamiętnikach, że wybrano – wbrew opinii W.A. Czerkawskiego – dodatkowego koreferenta, specjalistę od papirologii Stefana Waszyńskiego. Ten urodzony w Poznaniu uczony uzyskał 30 lipca 1898 r. doktorat z filozofii w zakresie historii na Uniwersytecie w Berlinie, a od 26 października 1905 r. był docentem prywatnym historii starożytnej UJ¹⁵. Zapiski Rafała Taubenschlaga w tej kwestii są o tyle ciekawe, że byłby to chyba jedyny przypadek w ówczesnych dziejach Wydziału Prawa i procedury habilitacyjnej, poproszenia o referat po pierwsze nie prawnika (zdarzały się sytuacje, choć nieliczne, gdy w przypadku braku eksperta z rodzimej uczelni proszono o opinię przedstawiciela innego uniwersytetu, ale zawsze był to specjalista w zakresie rozprawy i członek grona nauczycielskie-

¹¹ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 81.

¹² AUJ, WP II 34, Dziennik podawczy z roku akademickiego 1906/07, poz. 477.

¹³ W tym czasie procedurę uzyskania *veniam legendi* regulowało rozporządzenia Ministerstwa Wyznań i Oświaty z 11 II 1888 r., które w większości swoich postanowień utrzymało w mocy rozwiązanie wcześniejszego rozporządzenia z 19 XII 1848 r. Zob.: L. Beck von Mannagetta, C. Kelle, *Die österreichischen Universitätsgesetze*, Wien 1906, s. 169.

¹⁴ AUJ, WP II 83, Protokoły posiedzeń Rady Wydziału (dalej: Protokoły posiedzeń...), protokół z 26 VII 1907 r.

¹⁵ U. Perkowska, *Corpus Academicorum Facultatis Philosophiae Universitatis Iagellonicae 1850-1945*, Kraków 2007, s. 406.

go prawniczego fakultetu), a po drugie osobę spoza Wydziału, która nie miała prawa głosu na posiedzeniu.

Mimo wszystko „promotor habilitacji” był pewny sukcesu do czasu, kiedy wspomniany Stefan Waszyński napisał bardzo krytyczny referat, w którym zmierzał do odrzucenia podania i nie krył swojej nieżyczliwości wobec petenta¹⁶. Przedmiotem tej naukowej recenzji były rozprawy kandydata: *Schiedsrichter*¹⁷, *Organizacja sądowa Egiptu w rzymskiej i bizantyjskiej epoce*, oraz dwa artykuły: *Doniosłość prawna klauzuli egzekutywnej* i *Sądy Laokrytów*¹⁸. W związku z czwartą pracą napisał m.in., że jest:

[...] chybioną od początku do końca, a złożyły się na nią nieumiejętna i niekrytyczna interpretacja źródeł, wysoce niewłaściwe korzystanie z literatury, niedostateczna znajomość przedmiotu, zbyt śmiało wypowiadanie bezpodstawnych hipotez podawanych za pewniki, nie dość usprawiedliwione wprowadzenie rzymskich zasad prawnych w sądowe stosunki ptolemejskie Egiptu¹⁹.

Rafał Taubenschlag starał się przyjąć krytykę „na zimno” i podobnie czynił to – nadal pewny swego – Stanisław Wróblewski. Zwłaszcza że ze strony innych krakowskich profesorów dochodziły głosy, iż referat – czy właściwie drukowana recenzja – powstała w wyniku urażenia dumy jej autora. Michał Bobrzyński dla przykładu „wyraził się o tym paszkwilu, że pisany jest z pianą na ustach”²⁰. Kłopoty miał Taubenschlag z wydrukowaniem odpowiedzi, gdyż redaktor lwowskiego czasopisma przewidział na takową tylko cztery strony. Na rękę poszło krakowskie „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne”, zamieszczając jego 18-stronicową odpowiedź²¹, która – powołując się na niego samego – „była pełna godności, nie zawierała najmniejszych aluzji osobistych”²². Trochę trudno jest mi wyobrazić sobie taką dyplomatyczną postawę, zwłaszcza gdy się przywoła słowa Henryka Kupiszewskiego, że Rafał Taubenschlag albo kogoś lubił i przyjaźnił się z nim, albo nienawidził, a jak walczył to „na śmierć i życie”²³. Wydawało się, że Stefan Waszyński jest skompromitowany, zwłaszcza że zostało mu wykazane, że nie zna się zbyt- nio na papirologii. Tym bardziej zadziwił wszystkich, a przynajmniej osoby

¹⁶ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 82.

¹⁷ R. Taubenschlag, *Die ptolemäischen Schiedsrichter und ihre Bedeutung für die Rezeption des griechischen Rechts in Ägypten*, „Archiv für Papyrusforschung und verwandte Gebiete”, Leipzig, 1908.

¹⁸ R. Taubenschlag, *Sądy Laokrytów. Przyczynek do historii recepcji prawa greckiego w Egipcie*, „Przegląd Prawa i Administracji”, Lwów, 1906, z. 31 (11).

¹⁹ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 82.

²⁰ Ibidem, k. 84.

²¹ R. Taubenschlag, *Sądy Laokrytów. Odpowiedź p. drowi Stefanowi Waszyńskiemu*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” 9 (1908), z. 1-2.

²² APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 84.

²³ H. Kupiszewski, *Rafał Taubenschlag*..., s. 114.

najbardziej zainteresowane pozytywnym finałem starań Taubenschlaga, fakt nadesłania przez Stefana Waszyńskiego 15 maja 1908 r. repliki na odpowiedź do redakcji czasopisma oraz listu do Wydziału Prawa, „[...] w którym żądał satysfakcji, on który miał tę smutną odwagę rzucać na mnie niewiarygodne potwarze i oszczerstwa. Wydział załatwił tę sprawę w ten sposób, że orzekł, iż Waszyński jest niespełna rozumu, zamiast nazwać go właściwym imieniem”²⁴.

Kresu sprawie nie położyła nawet śmierć Waszyńskiego, która nastąpiła 29 (30) czerwca 1908 r. w Atenach. Redakcja postanowiła pośmiertnie wydrukować jego respons, a to z kolei sprowokowało Taubenschlaga do napisania dupliki. Sprawa ta bardziej osobista niż naukowa, odbiła się niekorzystnie na postrzeganiu Taubenschlaga jako niegodnego tytułu docenta prywatnego. Jak sam zaznaczył w swoich wspomnieniach, ci, którzy byli mu przychylni, poczęli się powoli odsuwać, a nawet odwracać. Dotyczyło to w pierwszej kolejności B. Ulanowskiego. Przychylny Rafałowi Taubenschlagowi M. Bobrzyński opuścił Wydział, zostając Namiestnikiem, a grupa przeciwników z W.A. Czerkawskim, S. Kutrzebą i J. Michalskim wzrosła prestiżowo na sile; pierwszy uzyskał katedrę zwyczajną, a dwóch ostatnich katedry nadzwyczajne²⁵.

Opierając się na zapiskach Rafała Taubenschlaga, S. Wróblewski napisał referat, do którego przyłączyli się pozostali dwaj koreferenci w osobach S. Estreichera i F. Zolla jun.²⁶ Natomiast w teczce habilitacyjnej zachowała się oddzielna kartka zawierająca własnoręcznie napisane oświadczenie F. Zolla jun. z datą 7 grudnia 1908 r. (zob.: Aneksy, Dokument nr 1). Tytuł tego dokumentu – oświadczenie – wskazuje wyraźnie, że powstał on po jakiejś dyskusji. W opinii autora prace habilitanta polegają na „wglębianiu się” w źródła i wyciąganiu z nich mniej lub bardziej hipotetycznych wniosków. Tak już jest – zapisał F. Zoll jun. – z rozprawami z zakresu papirologii. Nigdy nie jest się pewnym, czytamy dalej, czy źródła późniejsze dobrze przekazały fakty wcześniejsze. Tylko w niektórych przypadkach autor opiera się na kwestiach dogmatycznych. Nie czynił z nich naukowych rozważań. Prace te może oceniać tylko ten: „[...] kto zna źródła, umie z nimi obchodzić się i wartość ich oznaczyć. Tej kwalifikacji ja nie posiadam i dlatego wśród manowców historycznych poddałem się w zupełności przewodnictwu p. referenta, a tylko tę miałem satysfakcję, że przekonywałem się na każdym kroku, że mnie prowadzi przewodnik znający znakomicie nie tylko metodę, ale i cały obszar tych badań”²⁷.

²⁴ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 85.

²⁵ Ibidem, k. 85-86. Zob.: P.M. Żukowski, *Profesorowie Wydziału Prawa...*, s. 70, 277, 336.

²⁶ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 86.

²⁷ AUJ, WP II 138, Teczka habilitacyjna R. Taubenschlaga, oświadczenie F. Zolla iun. z 7 XII 1908 r.

Mimo że F. Zoll jun. nie napisał oddzielnego referatu, co może świadczyć o odgrywaniu drugorzędnej roli – sam skonstatował, że o pracach Taubenschlaga nie ma ugruntowanego własnego zdania – to stwierdzał, że zbytnia śmiałość jest cechą ludzi młodych i występuje zwłaszcza w pierwszych pracach:

Taubenschlag metodę naukową zna i rozumie, że umie pracować sumiennie i talent bezsprzecznie posiada i dlatego rokuje nadzieję, że w nauce niejedno zdziałać potrafi. Reprezentuje on w badaniach historycznych kierunek nowy, u nas mało znany. Jeżeli dodam do tych przymiotów i ten ważny, że swoje myśli jasno i systematycznie umie przedstawić [...] ²⁸.

Konkluzja oświadczenia była jednak taka, że prace należy uznać za habilitacyjne i na ich podstawie przystąpić do dalszych czynności.

Potwierdzeniem faktu, że kwestia habilitacji Taubenschlaga nie zaistniała wyłącznie na jednym posiedzeniu, a i one same nie przebiegały „gładko”, jest zaproszenie dziekana W. L. Jaworskiego, który początkowo termin posiedzenia Kolegium Profesorów wyznaczył na 4 grudnia, a następnie przesunął na 7 grudnia 1908 r. Porządek dzienny obejmował, prócz habilitacji Taubenschlaga, jeszcze sprawę referatu stypendialnego ²⁹. Z uwagi na brak urzędowego protokołu posiedzenia, przebieg obrad odtwórzmy z relacji autora wspomnień:

[...] jednomyślny wniosek fachowych referatów za dopuszczeniem mnie do habilitacji został jednym głosem przegłosowany. Waszyński triumfował z za grobu. Profesor Jaworski, który jako dziekan decydował, wstrzymał się od głosowania, gdyby się przyłączył do referentów byłbym przeszedł. Debata trwała bardzo krótko, jedynym, który gwałtownie przeciw mnie przemawiał był świeżo upieczony profesor nadzwyczajny – Kutrzeba, który wyraził się wówczas, że byłoby to nieszczęściem dla Uniwersytetu gdybym został docentem. Ponadto głosowali przeciwko mnie Michalski, Czerkawski, Krzymuski, Brzeziński, Ulanowski – i w ten sposób moje nadzieje na docenturę, którymi się tak cieszyłem spełzły na niczym ³⁰.

Sporządzany corocznie dla MWiO wykaz przeprowadzanych na Wydziale Prawa habilitacji, w zestawieniu dotyczącym roku akademickiego 1908/09 odnotowuje, że Rafał Taubenschlag podanie wycofał ³¹. Myślę, że sam zain-

²⁸ Ibidem.

²⁹ AUJ, WP II 84, Protokoły posiedzeń..., zaproszenie na posiedzenie Kolegium Profesorów, k. 69.

³⁰ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 86. Zob.: H. Kupiszewski, *Rafał Taubenschlag*..., s. 114.

³¹ AUJ, WP II 137, Habilitacje i docentury, wykaz habilitacji w roku 1908/09.

interesowany był tak zde gustowany całą procedurą, iż wołał ustąpić. Możemy założyć, że otrzymał również taką przyjacielską radę. Otrzymali ją i zastosowali wcześniej, w 1878 r. Józef Rosenblatt przy pierwszej próbie rozszerzenia habilitacji³², a w 1908 r. Julian Nowotny³³. Niemniej, takim finałem sprawy załamany był S. Wróblewski. Przed R. Taubenschlagiem stanął do rozwiązania problem – co dalej?

Rozważano dwie opcje. Pierwszą – wniesienie rekursu do MWiO, co nie byłoby rozwiązaniem nowym. Po odrzuceniu kolokwium odwołanie do Wiednia złożył Ludwik Gumpłowicz, jednak nie przyniosło ono żadnego rezultatu³⁴. Drugą możliwością było złożenie podania o stypendium habilitacyjne, czyli – jak nazywano to wówczas – podróż naukową z zadaniem napisania nowej rozprawy. R. Taubenschlag złożył formalne podanie o taką podróż naukową 13 grudnia 1908 r.³⁵ Sprawę referował S. Wróblewski, a głosowanie odbyło się dnia następnego. Zachował się brudnopis w języku niemieckim dokumentu, który może być protokołem albo z posiedzenia Kolegium Profesorów, a na pewno z głosowania nad tym wnioskiem. Referował tradycyjnie S. Wróblewski, a poza nim swoje nazwisko przy słowie „für” wstawili jeszcze W.L. Jaworski, J. Rosenblatt, F.K. Fierich, F. Zoll jun., S. Kutrzeba i S. Estreicher. Przeciw byli: E. Krzymuski, W.A. Czerkawski, J. Brzeziński, J. Michalski i B. Ulanowski. Zatem wniosek R. Taubenschlaga „przeszedł” 7 głosami do 5³⁶ i dnia 16 grudnia 1908 r. został on wysłany do Wiednia³⁷. Niemniej następnego dnia – idąc tropem wskazanym przez „Dziennik Podawczy” – do MWiO zostało wysłane „dodatkowe przedłożenie” zawierające uchwałę Kolegium Profesorów w sprawie podróży naukowej naszego bohatera³⁸. Myślę, iż trzeba założyć, że drugie pismo Wydziału sugerowało, aby wiedeńskie ministerstwo rozstrzygnęło sprawę według własnego uznania, nie kierując się opinią Wydziału, a przynajmniej wskazując nie bezpośrednio oczywiście, że odmowna decyzja nie będzie przyjęta negatywnie. Do postawienia takiej tezy uprawnia orzeczenie wydane przez MWiO, bo raczej nie zdarzały się sytuacje, aby Wiedeń odmawiał zgody na udzielenie, jak w tym przypadku, stypendium na podróż naukową, jeżeli o takową wniósł Wydział. W efekcie, mimo listownego wstawiennictwa S. Wróblewskiego u szefa sekcji szkół wyższych Stanisława Madeyskiego, który był ustosun-

---

³² J. Widacki, *Szkice z dziejów prawa karnego i kryminologii w Krakowie. Myśli i ludzie*, Kraków 2014, s. 140.

³³ P.M. Żukowski, *Profesorowie Wydziału Prawa...*, s. 357-358.

³⁴ AUJ, WP II 138, Teczka habilitacyjna L. Gumpłowicza. Zob.: J. Widacki, op. cit., s. 64.

³⁵ AUJ, WP II 36, Dziennik podawczy z roku akademickiego 1908/09, poz. 210.

³⁶ AUJ, WP II 138, Teczka habilitacyjna R. Taubenschlaga, brudnopis protokołu z 13-14 XII 1908 r.

³⁷ AUJ, WP II 36, Dziennik podawczy z roku akademickiego 1908/09, poz. 210.

³⁸ Ibidem, poz. 215.

kowany pozytywnie³⁹, 15 maja 1909 r. do Krakowa nadeszła odpowiedź odmowna⁴⁰.

Decyzja ta nie załamała Rafała Taubenschlaga. Jak sam podaje, przystąpił do pisania nowej rozprawy, która miała być podstawą drugiego wniosku o *veniam legendi*. Wybór padł na historię zadatku w prawie rzymskim⁴¹. Zagadnieniem tym zajmował się wcześniej Z. Lisowski, ale po konsultacjach Taubenschlaga z Wróblewskim ustalono, że porzucił on już ten temat, a poza tym planowana praca miała być „[...] czysto metodyczną, polegającą na rozbiórce źródeł”. Została ona złożona z końcem 1909 r. do druku w krakowskiej Akademii Umiejętności. Przy czym redaktor wydawnictw Akademii B. Ulanowski przekazał egzemplarz Z. Lisowskiemu⁴², by ten przygotował zawczasu odpowiednią recenzję tejże rozprawy. Dnia 8 lipca 1911 r. Rafał Taubenschlag otrzymał od swojego przyjaciela A. Bergera informację, że w redagowanym przez Ernesta Tilla we Lwowie „Przeglądzie Prawa i Administracji” ma się ukazać druzgocąca recenzja jego pracy, której autorem miał być Z. Lisowski⁴³. Zdaniem naszego bohatera, „chodziło o to, by się pospieszyć i zanim jeszcze wniosę podanie o habilitację już ujemna krytyka mnie utraciła”. Niemniej R. Taubenschlag był przygotowany do działania. W momencie, gdy ukazała się recenzja Z. Lisowskiego czekała już w zanadrzu odpowiedź: „Tak się złożyło, w dniu ogłoszenia owej krytyki spotkałem śmiejącego się ironicznie ze mnie Lisowskiego. W miesiąc później tj. 6 czerwca, po ogłoszeniu mej odpowiedzi [też?] go spotkałem, ale już z zupełnie inną miną!”⁴⁴.

Kolejny raz szanse na uzyskanie *veniam legendi* zaczęły maleć. Formalne podanie Taubenschlag wniósł 9 grudnia 1910 r.⁴⁵, a stanęło ono na posiedzeniu Kolegium Profesorów dopiero 16 stycznia 1912 r. Tam pod przewodnictwem urzędującego dziekana S. Estreichera podanie zreferował S. Wróblewski i wniósł od razu o wyznaczenie referentów. Tu trzeba powiedzieć, że zagrał *va banque*, gdyż nie pytał zwyczajowo, czy nie zachodzą przesłanki przeciw kandydatowi, mając w pamięci, iż ten etap procedury R. Taubenschlag przeszedł pomyślnie kilka lat temu. Było to z jednej strony sprawdzenie siły profesora w Kolegium oraz postawienie swoistego wniosku o wotum zaufania.

³⁹ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 87.

⁴⁰ AUJ, WP II 36, Dziennik podawczy z roku akademickiego 1908/09, poz. 401.

⁴¹ R. Taubenschlag, *Historia zadatku w prawie rzymskim. Studium historyczno-prawne*, Kraków 1910.

⁴² APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 88.

⁴³ Z. Lisowski, R. Taubenschlag, *Historia zadatku w prawie rzymskim. Studium historyczno-prawne*, Kraków 1910. Nakł. Ak. Um. (Osobne odbicie z tomu LIV rozpraw Wydziału histor.-filoz.), Kraków 1910, s. 59, „Przegląd Prawa i Administracji” (Lwów), R. 36, 1911, s. 385-408; R. Taubenschlag, *Polemika, „Przegląd Prawa i Administracji”* (Lwów), R. 36, 1911, s. 504-508.

⁴⁴ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 88.

⁴⁵ AUJ, WP II 38, Dziennik podawczy z roku akademickiego 1910/11, poz. 228.

Niemniej profesorowie stosunkiem głosów 6 do 4 odrzucili podanie R. Taubenschlaga, udzielając tym samym – w mniemaniu samego S. Wróblewskiego, ale chyba nie tylko – *votum* nieufności. Ten ostatni postawił sprawę ostro – w takim przypadku ustąpi z Uniwersytetu. Tu na marginesie dodam, że w „Dzienniku podawczym” zachował się wpis dokonany ręką S. Wróblewskiego pod datą 25 listopada 1911 r., że do Ministerstwa wysłał list w sprawie prywatnej⁴⁶. Czy dotyczył on tej kwestii, trudno jednoznacznie przesądzić.

Decyzja o niedopuszczeniu R. Taubenschlaga do dalszych czynności została samemu zainteresowanemu przekazana przez dziekana wraz ze zwrotem podania i załączników 26 stycznia 1912 r.⁴⁷ Z kronikarskiego obowiązku dodam, że w wykazie habilitacji przeprowadzanych w roku 1910/11 jest wpisany R. Taubenschlag jako osoba, która złożyła podanie⁴⁸.

Jak zapisał R. Taubenschlag w swoich wspomnieniach, koledzy S. Wróblewskiego traktowali jego deklarację jako żart⁴⁹. Ale on, z wrodzonym sobie uporem, w tym żarcie trwał. Na posiedzeniu 22 czerwca 1912 r. proponował na swoje miejsce Ignacego Koschembahr-Łyskowskiego ze Lwowa „równocześnie z nałożeniem nań obowiązku wykładania 6 godzin w każdym półroczu przy czym nastąpiłoby odpowiednie zmniejszenie obowiązków, ciążących obecnie na prof. Wróblewskim”⁵⁰. Dalej oświadczył, że przy jesiennych egzaminach nie będzie pytał oraz – nadal kierowany dumą i urażonym honorem – wniósł podanie o wpis do Izby Adwokackiej jako kandydat adwokacki dr. Z. Lachsa⁵¹. Jednocześnie zwrócił się 16 października 1912 r. do wiedeńskiego MWiO o urlop na półrocze zimowe 1912/13⁵². Kolegium Profesorów zajęło się tą kwestią na posiedzeniu 19 października 1912 r.⁵³:

Dla Wydziału Prawa nie jest tajemnicą – napisał dziekan w specjalnym liście – względy, jakie podyktowały Panu Koledze postanowienie usunięcia się od wykładów już z początkiem bieżącego roku szkolnego. Ale także nie jest dla tego Wydziału tajemnicą, że Pan Kolega ukochał z całego serca tę starodawną Wszechnicę Jagiellońską, tak drogą dla każdego Polaka oraz, że w Jego duszy

⁴⁶ AUJ, WP II 39, Dziennik podawczy z roku akademickiego 1911/12, poz. 192.

⁴⁷ AUJ, WP II 39, Dziennik podawczy z roku akademickiego 1911/12, poz. 305; AUJ, WP II 138, Teczka habilitacyjna R. Taubenschlaga, brudnopis pisma S. Estreichera z 24 I 1912 r.

⁴⁸ AUJ, WP II 137, Habilitacje i docentury, wykaz habilitacji w roku 1910/11.

⁴⁹ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 89.

⁵⁰ AUJ, WP II 84, Protokoły posiedzeń..., protokół z 22 VII 1912 r.

⁵¹ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 89. Tutaj albo zawiodła Taubenschlaga pamięć, albo źródła są niepełne. S. Wróblewski złożył podanie o praktykę adwokacką 2 III 1916 r., a Kolegium Profesorów przychyliło się – o ile nie uchybi to obowiązkowi profesorskim. Zob.: AUJ, S II 619, Teczka personalna S. Wróblewskiego, odpis podania S. Wróblewskiego z 2 III 1916 r.

⁵² AUJ, S II 619, Teczka personalna S. Wróblewskiego, list S. Wróblewskiego do Ministerstwa Wyznań i Oświaty z 16 X 1912 r.

⁵³ AUJ, WP II 84, Protokoły posiedzeń..., protokół z 19 X 1912 r.

nie może nigdy zabraknąć ani czci dla nauki, ani miłości dla uczącej się młodzieży, ani wreszcie przyjaźni dla kolegów, którzy wszyscy otaczają Go głębokim szacunkiem i najszczerzym przywiązaniem⁵⁴.

Sytuację próbował ratować Taubenschlag. Udał się do S. Estreichera, aby ten jako dziekan zadziałał. Na to otrzymał odpowiedź z ust ówczesnego profesora prawa niemieckiego: „Niech pan Wróblewski nie sądzi, że na nas coś wymusi; mnie prędzej włosy na dłoni wyrosną niż pan zostanie docentem”. Na co Taubenschlag miał odpowiedzieć: „a mnie się wydaje, że panu rektorowi włosy na dłoni wyrosną”⁵⁵. Upór obydwu panów – S. Wróblewskiego i R. Taubenschlaga – chyba w końcu zaczął wpływać na profesorów. Po latach S. Estreicher miał powiedzieć R. Taubenschlagowi, że jego riposta przypadła mu do gustu i postanowił uczynić wszystko, aby słowa zawarte w tej niejako groźbie się ziściły. B. Ulanowski na spotkaniu z S. Wróblewskim usłyszał, że ten zdecydowanie i bezapelacyjnie jest zdecydowany ustąpić z katedry „z powodu tego Żyda”⁵⁶. Przy czym sam Rafał Taubenschlag nie miał również koncyliacyjnego nastawienia⁵⁷; a co to oznacza w przypadku młodego naukowca, którego prace są nowoczesne, oryginalne i wykraczają poza ramy wyznaczone przez dotychczasową literaturę przedmiotu, doświadczył kilka lat wcześniej Juliusz Makarewicz⁵⁸.

Próbowano rozwiązać sytuację drogą mediacji. Zwrócono się do Ludwika Ćwiklińskiego, szefa sekcji szkół wyższych MWiO, aby ten zaproponował kompromis. Zgodnie z jego propozycją Wydział Prawa miał dopuścić R. Taubenschlaga do docentury, ale jednocześnie z Z. Lisowskim, a S. Wróblewski miał zobowiązać się, że nie będzie wnioskował o katedrę dla swojego wychowanka na UJ⁵⁹. Wskutek takiej propozycji, na którą Kolegium Profesorów przystało, S. Wróblewski cofnął swoje podanie o urlop⁶⁰. Nic już nie stało zatem na przeszkodzie, aby R. Taubenschlag złożył podanie po raz trzeci. Zwłaszcza że opublikował kolejne dzieło: *Vormundschaftliche Studien. Beiträge zur Geschichte des römischen und griechischen Vormundschafts-*

⁵⁴ AUJ, S II 619, Teczka personalna S. Wróblewskiego, pismo dziekana Wydziału Prawa UJ z 19 X 1912 r.

⁵⁵ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 89 (dopisek). W tym miejscu zawiodła R. Taubenschlaga pamięć przy spisywaniu wspomnień. W czasie, kiedy omawiane wydarzenia miały miejsce S. Estreicher nie mógł być tytułowany rektorem, gdyż ten urząd pełnił w latach akademickich 1919/20-1920/21. Zob.: Z. Pietrzyk, *Poczet rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400-2000*, Kraków 2000, s. 309.

⁵⁶ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 89.

⁵⁷ H. Kupiszewski, *Rafał Taubenschlag...*, s. 114.

⁵⁸ Zob.: J. Widacki, op. cit., s. 66 nn.

⁵⁹ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 89-90. H. Kupiszewski, *Rafał Taubenschlag...*, s. 114-115.

⁶⁰ AUJ, S II 619, Teczka personalna S. Wróblewskiego, list S. Wróblewskiego do dziekana Wydziału Prawa UJ z 22 X 1912 r.

*rechts*⁶¹. Uczynił to formalnie – jako sędzia sądu krajowego karnego w Krakowie – 28 listopada 1912 r.⁶² Kolegium Profesorów zajęło się wnioskiem, po prawie półrocznym przetrzymaniu go, na posiedzeniu 7 kwietnia 1913 r. Nowy dziekan, M. Rostworowski, zgodnie z procedurą, poddał najpierw pod głosowanie „kwestię osobistą”, która przeszła siedmioma głosami przeciwko trzem. Referentami zostali wybrani S. Wróblewski i F. Zoll jun.⁶³

Zachował się referat S. Wróblewskiego datowany na 15 lipca 1913 r., napisany jednak zapewne wcześniej, gdyż charakter pisma całego dokumentu odmienny jest od datacji i podpisu pod nim. Czytamy w nim, że przedstawiona rozprawa składa się z czterech części, z czego trzy pierwsze dotyczą historii rzymskiej opieki nad niedojrzałymi, a czwarta opieki nad kobietami⁶⁴. Wysoko ocenił pierwsze dwie rozprawy, natomiast o ostatniej wyraził się, że wartość posiada jedynie w kwestii stwierdzenia „[...] bardzo zresztą niewyraźnych śladów oporu prawa lokalnego przeciw prawu cesarstwa. Opór ten jest zjawiskiem ogólnym, nauce wcale dobrze znanym”. Pozostałe prace świadczą o samodzielności pracy autora, zwłaszcza w tematyce przez naukę trochę zapomnianej i zaniedbanej. Udało się R. Taubenschlagowi „[...] wydobyć prawo klasyczne spod przekształceń, kompilacji, a przez to wypełnił w szeregu punktów braki dotychczasowej nauki”. Konkluzją niemal dwuipółstronicowego referatu było stwierdzenie, że praca jest merytorycznie bardzo dobra, stoi na poziomie współczesnej nauki, napisana jest w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu znaną autorowi. Podkreślono dobre wykorzystanie materiału źródłowego, poddanemu krytyce oraz wnioskowaniu. S. Wróblewski postulował „[...] by pracę wyżej omówioną przyjąć jako dostateczną podstawę habilitacji i dopuścić autora do colloquium”⁶⁵.

Referenci, na posiedzeniu Kolegium Profesorów 15 lipca 1913 r., zdali sprawę z rozprawy habilitacyjnej, a ich wniosek został zaakceptowany stosunkiem głosów 7 do 5. Nie sposób jednak dzisiaj ustalić, kto głosował „za”, a kto „przeciw”. Niemniej na trzynastu obecnych członków Kolegium Profesorów oddano o jeden głos mniej. Ciekawostką kolejną jest fakt, że na protokole widnieje 14 podpisów – dopisał się nie wymieniony na liście obecności A. Górski.

Kolokwium odbyło się w piątek 18 lipca 1913 r. o godzinie 18.30 i przeprowadzili je tylko dwaj referenci, którzy po opuszczeniu sali przez R. Tau-

⁶¹ Leipzig–Berlin 1913.

⁶² AUJ, WP II 138, Teczka habilitacyjna R. Taubenschlaga, podanie (brak daty). Według Dziennika podawczego wpłynęło ono 28 XI 1912 r. i zostało wpisane pod nr 284. Taką adnotację uczyniono na oryginale podania. Zob.: AUJ, WP II 40, Dziennik podawczy z roku akademickiego 1912/13, nr 284.

⁶³ AUJ, WP II 84, Protokoły posiedzeń..., protokół z 7 IV 1913 r.

⁶⁴ 1 – *Das Edikt „de administratione tutorum“*; 2 – *Zur Lehre vom crimen suspecti*; 3 – *Der curator impuberis im klassischen und im justinianischen Recht*; 4 – *Die gesetzliche Vormundschaft über Frauen im Reichsrecht und Volksrecht nach der Constitutio Antonina*.

⁶⁵ Zob.: Aneks, Dokument nr 2.

benschlag postawili wniosek o przyjęcie kolokwium i dopuszczenie kandydata do trzeciego etapu, czyli wykładu habilitacyjnego. Wniosek został przyjęty ośmioma głosami przeciwko czterem. Widać zatem, że szeregi opozycji topniały. Rafał Taubenschlag zaproponował trzy tematy: 1) „Kolonat w świetle najnowszych badań”; 2) „Lex Hiernica i ustawy króla Ptolemeusza Philadelfa”; 3) „Nowe kryteria interpolacyjne”. Wybrano pierwszą propozycję. Wykład odbył się we wtorek 22 lipca 1913 r. o godzinie 12.30 w obecności dziekana M. Rostworowskiego oraz profesorów: E. Krzymuskiego, F.K. Fiericha, F. Zolla jun., A. Górskiego, W.L. Jaworskiego, S. Wróblewskiego, S. Estreichera, S. Kutrzeby, J. Rosenblatta, J. Brzezińskiego, Adama Krzyżanowskiego i delegata docentów Józefa Spyry. Został on przyjęty dziewięcioma głosami przeciwko trzem. Ponownie jeden członek posiedzenia nie wziął udziału w głosowaniu, jednak nie zaznaczono, aby ktoś się wstrzymał lub opuścił salę. Decyzję Kolegium Profesorów nadającą R. Taubenschlagowi *veniam legendi* z zakresu prawa rzymskiego zatwierdziło MWiO w dniu 2 października 1913 r., o czym zainteresowanego – w suchych słowach, bez gratulacji, zwyczajowych powitań w gronie nauczycielskim, bez wezwania do ogłoszenia wykładów – zawiadomił nowy dziekan S. Kutrzeba pismem z 15 października 1913 r. Tak opisuje ten końcowy akt R. Taubenschlag:

Rostworowski przetrzymał przez całe wakacje moje akta w biurku, dopiero 22 IX [1913], ustępując z dziekanatu odesłał je do Wiednia, spodziewając się, że przeleżą tam one przynajmniej rok, nie przypuszczał, że dzięki dobrym stosunkom z ministrem galicyjskim w Wiedniu, gdzie wówczas sekretarzem ministra był mój kolega szkolny Kozubski, akt mój w przeciągu trzech tygodni zostanie załatwiony⁶⁶.

Potwierdzeniem tego jest wpis w Dzienniku podawczym Wydziału Prawa, jak i brudnopisy w teczce habilitacyjnej, że „relacya do min[isterstwa] o udzielenie veniae docendi z prawa rzymskiego dla dr Rafała Taubenschlaga” została wysłana 20 września 1913 r.⁶⁷

III. Podsumowując swoje starania o habilitację, Rafał Taubenschlag napisał, że prawie sześćoletnia batalia, wprawdzie skończyła się szczęśliwie, ale „[...] omal nie kosztowała Uniwersytetu utraty najzdolniejszego profesora, a dla mnie była doskonałą szkołą życia”⁶⁸. Tutaj wypada wyjaśnić dalsze losy

⁶⁶ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 90. Zob.: AUJ, WP II 137, Habilitacje i docentury, wykaz habilitacji w roku 1912/13.

⁶⁷ AUJ, WP II 40, Dziennik podawczy za rok 1912/13, poz. 879. AUJ, WP II 138, Teczka habilitacyjna R. Taubenschlaga, brudnopis zestawienia pism dla Ministerstwa Wyznań i Oświaty; brudnopis pisma do MWiO z 20 IX 1913 r.

⁶⁸ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 90.

swoistego *gentelment's agreements* Ćwikliński-Wróblewski-reszta Wydziału. Po drugiej nieudanej próbie habilitacji Mistrz R. Taubenschlaga zobowiązał się, że nie wystąpi z propozycją kreowania czy powołania go na katedrę. Sam – według wspomnień naszego bohatera – miał powiedzieć, aby się akurat tą kwestią nie przejmować, bo on – S. Wróblewski – zrobi wszystko, by R. Taubenschlag nie był wiecznym docentem⁶⁹. I tu trzeba powiedzieć, że słowa dotrzymał.

Zanim jednak ten moment nastąpił, wypadki Wielkiej Wojny, a przede wszystkim służba R. Taubenschlaga w armii austro-węgierskiej skutecznie tę chwilę dodatkowo odwlekały. Niemniej, na UJ doszło w tym czasie do nominacji na katedry dotychczasowych docentów prywatnych. Wymienić można K.W. Kumanieckiego, który 6 lutego 1917 r. otrzymał nominację na nadzwyczajną katedrę ogólnej i porównawczej statystyki oraz nauki administracji i prawa administracyjnego⁷⁰, czy Władysława Wróblewskiego, zamianowanego początkowo 16 stycznia 1917 r. tytułarnym profesorem nadzwyczajnym, a po reasumpcji uchwały Kolegium Profesorów 5 czerwca 1917 r. profesorem nadzwyczajnym nauki administracji i austriackiego prawa administracyjnego bez płacy⁷¹. Nasz bohater został pominięty i czuł się tym faktem urażony, zwłaszcza że mimo działań wojennych i służby wojskowej publikował. Jak zapisał w swoich „Pamiętnikach”, po konsultacjach A. Górskiego z kolegami z Kolegium Profesorów zostało zakomunikowane R. Taubenschlagowi, że nie mają oni zamiaru go promować⁷².

Tymczasem za kulisami działał Wróblewski. Poszedł on do Ulanowskiego i pokazał mu, co w czasie wojny zrobiłem. Ulanowski był trochę skonfundowany i ni stąd ni zowąd zaczął się do mnie zbliżać. Najpierw zaprosił mnie na członka Komisji Historycznej, potem pewnego dnia zwrócił się do mnie z prośbą, bym napisał pracę o Przyluskim [...], a nagle okrężną drogą przez Zachorowskiego doszła do mnie wiadomość, że Ulanowski postanowił zrewidować swój stosunek do mnie. Od Wróblewskiego dowiedziałem się znów, że postanowiono stworzyć drugą katedrę prawa rzymskiego ad personam i mnie ją powierzyć. Wybrano komisję, w skład której wchodził: Ulanowski, Brzeziński, Kutrzeba i Estreicher. Z komisji wyłączono Wróblewskiego, który stanął na stanowisku, że do komisji należeć nie może, gdyż się w swoim czasie zobowiązał nie wysuwać mnie na profesora. Ten punkt widzenia przyjął Ulanowski i w połowie lipca 1918 proponowano mnie na profesora. Przeciwni byli tylko Roztworowski i Brzeziński. Od głosowania wstrzymał się Wróblewski, Wróblewski triumfował⁷³.

---

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ P.M. Żukowski, *Profesorowie Wydziału Prawa...*, s. 273-275.

⁷¹ Ibidem, s. 580-582.

⁷² APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”.

⁷³ Ibidem.

Ostatecznie, 5 lipca 1918 r., na wniosek W.L. Jaworskiego, Kolegium Profesorów – głosami 10 przeciw 2 – zaproponowało R. Taubenschlaga do nominacji na nadzwyczajną katedrę prawa rzymskiego⁷⁴. Do sprawy powrócono w niepodległej Polsce i na posiedzeniu 11 lutego 1919 r. ponowiono nominację⁷⁵. Jednakże wniosek ten został nie tyle zwrócony na UJ, ale jego rozpatrzenie zostało przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wstrzymane, aż do czasu wyjaśnienia zarzutów, jakie pojawiły się wobec kandydata na katedrę w prasie, a zarzuty te – cytując oficjalne pismo – uwłaczają jego czci obywatelskiej⁷⁶. A poszło mniej więcej o taką sprawę.

W czasie mego pobytu w Morawskiej Ostrawie w 1915 r. aresztowano posła endeckiego Zamorskiego za zdradę stanu, popełnioną przez to, że dążył do rozbijania tzw. Legionu Wschodniego, by ten nie walczył po stronie Austrii. Sprawę jego prowadził kapitan Zegarac, który oczywiście mało był zorientowany w stosunkach krajowych. Szukał on informacji, gdzie tylko mógł, ale konkretnego obrazu stosunków nie miał. Zwracał się również do mnie z zapytaniem, czy bym go nie mógł zorientować w krajowych stosunkach politycznych. Oświadczyłem mu z całą szczerością, że [się] w tych sprawach nie rozeznaję, a na jego uwagę, że mógłbym mieć w tej sprawie komisję do Krakowa, poprosiłem go, by mnie na tę komisję wysłał, ale nie w celu zbierania informacji, o Zamorskim, lecz, dla przeprowadzenia korekty mego dzieła pt: *Strafrecht im Rechte der Papyri*, które właśnie drukowałem w Lipsku u Teubnera⁷⁷. Zegarac, który mnie lubił, zgodził się na to i gdy po trzech dniach wróciłem, zapytał mnie, jak mi poszły korekty, poczem poprosił mnie bym, w myśl obowiązujących przepisów złożył „sprawozdanie” z tej komisji. Nie mając innego materiału poprosiłem go [o] akta Zamorskiego i na podstawie tych akt sporządziłem referat, składający się z trzech części: pierwszej – przedstawiającej podniesione przeciw Zamorskiemu zarzuty przez różnych świadków, między innymi jego własnych stronników endeckich, drugiej, zestawiającej świadectwa obciążające i trzeciej zawierającej konkluzję, że nie ma potrzeby przeprowadzania śledztwa i trzymania Zamorskiego w areszcie, a należy go z aresztu wypuścić. Referat ten wręczyłem Zegaracowi, który na niego nawet nie rzucił okiem, lecz w takim stanie, jak go oddałem, bez aprobaty złożył do akt, jako nie przedstawiający dla niego żadnej wartości⁷⁸.

⁷⁴ AUJ, WP II 85, Protokoły posiedzeń..., protokół z 5 VII 1918 r.

⁷⁵ Ibidem, protokół z 11 II 1919 r.

⁷⁶ AUJ, S II 590, Sprawy dyscyplinarne profesorów i docentów, akta R. Taubenschlaga, pismo A. Wrzoska do Grona Profesorów Wydziału Prawa z 30 IV 1919 r.

⁷⁷ Dzieło zostało wydane przez firmę B.G. Teubner Verlag: Leipzig–Berlin 1916.

⁷⁸ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 152-153. Zob.: Biblioteka Jagiellońska, Dział Rękopisów, sygn. 9075 III, J. Zamorski, „Pamiętniki z lat 1914-1919”.

Na początku 1919 r. „Głos Narodu”⁷⁹ i „Ilustrowany Kurier Codzienny”⁸⁰ wydrukowały tylko pierwszą część tego referatu, całkowicie pomijając części drugą i trzecią. Na podstawie tej wyrywkowej informacji padły oskarżenia wobec R. Taubenschlaga, że chciał on „[...] utrać Zamorskiego”⁸¹. Sam zainteresowany wysłał do gazet sprostowanie⁸². Jednocześnie – w porozumieniu z dziekanem Wydziału Prawa S. Estreicherem – zwrócił się na początku marca 1919 r. z prośbą do Senatu Akademickiego UJ: „O ile fakt ten może stanowić podstawę do jakichkolwiek przeciwko mnie zarzutów proszę uprzejmie Wysoki Senat o wytoczenie mi śledztwa dyscyplinarnego. W razie wytoczenia mi śledztwa proszę o objęcie niem całej mej działalności jako sędziego wojskowego – z polskiego punktu widzenia”⁸³.

Na posiedzeniu 13 marca 1919 r., Senat Akademicki uchwalił wdrożenie postępowania dyscyplinarnego, a do komisji powołano profesorów: księdza Jana Korzonkiewicza z Wydziału Teologicznego, F.K. Fiericha z Wydziału Prawa, Emila Godlewskiego jun. z Wydziału Lekarskiego oraz Jana Rozwadowskiego z Wydziału Filozoficznego. Pierwsze posiedzenie zostało wyznaczone na 22 marca 1919 r.⁸⁴ Następne spotkania wyznaczał już przewodniczący, którym wybrano F.K. Fiericha, a odbyły się one 22 marca⁸⁵, 31 marca⁸⁶, 5 kwietnia⁸⁷, 14 kwietnia⁸⁸ oraz 9 maja 1919 r.⁸⁹ Podczas nich przesłuchano wielu świadków, a sam oskarżony złożył kilkakrotnie dokładne wyjaśnienia.

Wnioski wraz ze sprawozdaniem, komisja przekazała Senatowi Akademickiemu, a ten na posiedzeniu 3 czerwca 1919 r. uznał, że wobec R. Taubenschlaga zarówno jako audytora wojsk austriackich, jak i wobec Jana Zamorskiego, w szczególności z punktu widzenia naruszenia godności docenta UJ nie dopatrzono się podstaw, które uprawniałyby wdrożenie śledztwa dyscyplinarnego⁹⁰. Mając takie poparcie Senatu Akademickiego, S. Estreicher

---

⁷⁹ *Jak urabiano opinię o polskim „rusofilstwie”*, „Głos Narodu”, R. 27, nr 46 z 28 II 1919 r., s. 1 (wydanie wieczorne); nr 47 z 1 III 1919 r., s. 1 (wydanie wieczorne).

⁸⁰ *Kto i jak denuncjował Polaków przed austr. sądami polowymi*, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, R. X, nr 59 z 2 III 1919 r., s. 6.

⁸¹ APAN, R. Taubenschlag, „Pamiętnik...”, k. 153.

⁸² *W sprawie akt procesu Zamorskiego*, „Głos Narodu”, R. 27, nr 47 z 2 III 1919 r., k. 2 (wydanie poranne). *Głosy publiczne. Oświadczenie dra Taubenschlaga*, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, R. 10, nr 61 z 4 III 1919 r., s. 3.

⁸³ AUJ, S II 590, Sprawy dyscyplinarne profesorów i docentów, akta R. Taubenschlaga, pismo R. Taubenschlaga do Senatu Akademickiego UJ (brak daty).

⁸⁴ Ibidem, brudnopis notatki W. Ottmana. Zob.: AUJ, S II, Protokoły posiedzeń Senatu Akademickiego, protokół z 13 III 1919 r.

⁸⁵ AUJ, S II 590, Sprawy dyscyplinarne profesorów i docentów, akta R. Taubenschlaga, protokół z 22 III 1919 r.

⁸⁶ Ibidem, protokół 31 III 1919 r.

⁸⁷ Ibidem, protokół z 5 IV 1919 r.

⁸⁸ Ibidem, protokół z 14 IV 1919 r.

⁸⁹ Ibidem, protokół z 9 V 1919 r.

⁹⁰ Ibidem, brudnopis pisma do R. Taubenschlaga z 4 VI 1919 r.

odpowiedział MWRiOP na jego pismo z 30 kwietnia 1919 r., że o żadnym wdrożeniu śledztwa nie może być mowy.

[...] uznał Senat zarzuty podniesione przeciw niemu w prasie codziennej, a uwłaczające jego czci obywatelskiej, o którym wspomina pismo Ministerstwa, jako dalece bezpodstawne, że nawet do rozpoczęcia śledztwa dyscyplinarnego nie mogą być podstawą. Tem samym odpada wszelki powód do dalszego wstrzymania nominacji dra Taubenschlaga. Upraszam też o możliwie szybkie załatwienie odnośnego naszego wniosku, postawionego w piśmie z dnia 1 marca⁹¹.

Można tutaj podkreślić, że wysłane do Warszawy oficjalne pismo nie było pierwszą wersją odpowiedzi. Usunięty została akapit, w którym S. Estreicher zaprotestował – dość ostro – w imieniu całego Wydziału Prawa, aby na przyszłość pojawiające się w prasie zarzuty nie były powodem wstrzymywania nominacji. Tylko oficjalne obiektywne zgłaszane władzy zwierzchniej przez Wydział lub Senat Akademicki, a nie przez prasę codzienną, powinny być brane pod uwagę za podstawę wstrzymania wniosków. Gazety mogą przecież – dodawał – nieraz nieposzlakowanym ludziom stawiać różnego rodzaju zarzuty w lekkomyślny sposób. S. Estreicher zakończył swoją myśl konstatacją, że żywi przekonanie, iż na przyszłość MWRiOP będzie się w takich sprawach liczyć tylko z oficjalnym stanowiskiem władz akademickich⁹². Nic już zatem nie stało na przeszkodzie, aby Naczelnik Państwa zamianował Rafała Taubenschlaga profesorem na nadzwyczajnej katedrze prawa rzymskiego w Krakowie.

Niejednokrotnie już w literaturze, zarówno naukowej, jak i popularnej rozważano, dlaczego przy konkretnej kandydaturze na katedrę uniwersytecką lub w postępowaniu o nadanie stopni naukowych grono krakowskich profesorów zachowywało się tak, a nie inaczej. Wielokrotnie przecież rozważany był przypadek Ludwika Gumplowicza, któremu to 8 lipca 1868 r. Kolegium Profesorów odrzuciło podanie o prawo wykładania. Warto podkreślić, że niemalże w rok później – 10 maja 1869 – ci sami uczeni nadali tytuł docenta prywatnego Leonowi Blumenstockowi, nie posiadającemu doktoratu z prawa. W przypadku Rafała Taubenschlaga nie były to z pewnością kwestie naukowe. Zostają zatem te osobiste i pod kątem chyba tylko zwykłych personalnych uprzedzeń, były oceniane złożone przez niego, we wniosku o *veniam legendi*, prace.

⁹¹ Ibidem, pismo S. Estreichera do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 10 VI 1919 r.

⁹² Ibidem, pismo S. Estreichera do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 10 VI 1919 r. (przed poprawkami).

IV. ANEKSY

Dokument nr 1

Oświadczenie prof. Zolla, co do prac habilitacyjnych
dra Rafała Taubenschlaga.

Prace p. Taubenschlaga polegają na wgłębianiu się w źródła historyczne, ocenianiu ich i wyciąganiu z nich mniej lub więcej hipotetycznych wniosków. Ten charakter mają nie tylko prace z dziedziny papirologii, ale także i rozprawa o kontrakcie składu, w której idzie o takie kwestie, jak czy edykt tyczący się kontraktu składu podawany jest w Digestach w brzmieniu dosłownym, kiedy ten edykt powstawał, itp. Tylko mimochodem potrąca p. Taubenschlag w tej ostatniej pracy o kwestie dogmatyczne, nie czyni ich jednak nigdzie przedmiotem naukowych rozstrząsań i owszem, uważa tezy i konstrukcje dogmatyczne, jak np. pojęcie skargi karnej, skargi o wzbogacenie, itp., za pewniki, na których opiera się w swych wywodach historycznych. Że przy tym, w jednym miejscu, mówiąc mianowicie o odpowiedzialności dziedziców za simplum wartości przedmiotu deponowanego nie zupełnie trafnie pojął skargę o wydanie wzbogacenia, na to zwrócił uwagę pan Wróblewski w swym referacie.

Prace p. Taubenschlaga może tylko ten ocenić należycie – jak z powyższych uwag wynika – kto zna źródła, umie z nimi obchodzić się i wartość ich oznaczyć. Tej kwalifikacji ja nie posiadam i dlatego wśród manowców historycznych badań poddałem się w zupełności przewodnictwu p. referenta, ale tylko te miałem satysfakcję, że przekonywałem się na każdym kroku, że mnie prowadzi przewodnik znający znakomicie nie tylko metodę, ale i cały obszar tych badań.

Jeżeli, mimo całkiem drugorzędnej roli, jaką spełniłem w zadaniu przez Wydział oznaczonym, nie zgłosiłem referatu, a to dlatego, że mimo protestu z mej strony, wybrany zostałem swego czasu koreferentem, a następnie i dlatego, że chociaż w ocenianiu prac p. Taubenschlaga nie mogę mówić o ugruntowanym własnym sądzie, to jednak zdanie moje polega przecież na bliższym rozpatrzeniu się w pracach p. kandydata i dlatego nie jest może pozbawione wartości.

Otóż oświadczam, że do referatu p. Wróblewskiego przystępuję w zupełności, a czynię to w najgłębszym przekonaniu, że sąd p. Wróblewskiego jest zupełnie trafny. Jestem tego świadom, że p. Taubenschlag pracował w niektórych punktach nieco pobieżnie, że konstruował za śmiało, że hipotezy swoje opierał często na zbyt wątpliwych i niedostatecznych podstawach, że w pracy o organizacji sądowej Egiptu porwał się na zadanie zbyt trudne i wielkie wobec istniejących materiałów źródłowych – znam więc wady p. Taubenschlaga – ale z drugiej strony wiem i o tym, że zbyt wielka śmiałość jest znamie-

niem ludzi młodych i występowała w pierwszych pracach wielu uczonych; przekonałem się, że p. Taubenschlag metodę naukową zna i rozumie, że umie pracować sumiennie i talent bezsprzecznie posiada i dlatego rokuje nadzieje, że w nauce niejedno zdziałać potrafi. Reprezentuje on w badaniach historycznych kierunek nowy, u nas mało znany. Jeżeli dodam do tych przymiotów i ten ważny, że swoje myśli jasno i systematycznie umie przedstawić, to nie wątpię, iż należy przyjąć prace p. Taubenschlaga za habilitacyjne i przystąpić do dalszego aktu habilitacji.

Kraków, d[nia] 7 XII 1908 r.

Źródło: AUJ, WP II 138, Teczka habilitacyjna R. Taubenschlaga, oświadczenie F. Zolla iun. z 7 XII 1908 r.

Dokument nr 2

Referat S. Wróblewskiego

Praca habilitacyjna dr T[aubenschlaga] składa się z 4 odrębnych rozpraw; trzy pierwsze dotyczą historii rzymskiej opieki nad niedojrzałymi, ostatnia historii opieki nad kobietami.

Pierwsza rozprawa zajmuje się edyktem „de admin[istratione] tutorum”. Edykt ten rozpoczyna się klauzulą de satisfactione, odnoszącą się tylko do opiekunów ustanowionych przez władzę, mianowicie do tutora ex lege Atilia (s. 1-5); juryści rozszerzyli obowiązek kaucji na opiekunów ustawowych, utrzymując jednak zasadę, że opiekun testamentowy jest od kaucji wolny (s. 6-11). Druga klauzula dotyczyła tych opiekunów, którzy od obowiązku kaucji byli wolni, a z których jeden przez zaoferowanie kaucji chciał dojść do wyłącznego zarządu. Na podstawie krytycznego rozpatrzenia źródeł (s. 12-17) stwierdza T., że ustęp ten odnosił się do opiekunów testamentowych, a jursprudenceja rozszerzyła go także na opiekunów ex inquisitione, że jednak nie obowiązywał opiekunów ustawowych. Ostatnia wreszcie część edyktu określa, który z opiekunów testamentowych ma prowadzić zarząd, jeśli żaden nie zaoferował kaucji (s. 18-24). Rozprawę zamyka ustalenie chronologii części składowych edyktu; pierwszą klauzulę cofa autor w czasy republiki mimo odmiennej notatki instytucji Justyn. i wyjaśnia wątpliwości, co do przepisów praw miejskich Malakki i Salpesny (s. 24-26).

Rozprawa druga poświęcona jest stosunkowi między accusati a remetio suspecti tutoris. Według komentarza Ulp[iana] ad ed. należy te instytucje traktować zupełnie odrębnie (s. 27-30). Accusati odnosiła się pierwotnie tylko do opiekunów powołanych w testamencie lub ustanowionych przez władzę; póź-

niej dopiero rozciągnięto ją na innych opiekunów (s. 30). Ma ona charakter *actionis quasi publicae*, przy czym prawne osoby mają obowiązek wystąpić z oskarżeniem (s. 31-33). Podstawą oskarżenia może być tylko *dolus* (s. 33-34), a postępowanie doprowadza tylko do orzeczenia, że tutor jest *suspectus* (s. 35). *Remotio* natomiast to funkcja *imperium magistraturae*(?). Początkowo nazywa się tą drogą tylko opiekunów, których wskutek *accusati* uznano za podejrzanym (s. 36), potem i tych, którzy dopuścili się ciężkiego niedbalstwa, choćby nawet przed objęciem zarządu (s. 37-40), wreszcie bez *dementi* tych, co do których zachodziły warunki *accusatio* (s. 40-41). *Remotio* pozbawia opiekuna zarządu, poczym władza ustanawia innego w jego miejsce; później przez samą *remotio* gaśnie od razu opieka z takimi samymi zresztą następstwami (s. 42). Na końcu określa autor stanowiska kompilatorów wobec obydwu instytucji (s. 43, 44) i wyjaśnia ich stosunek do procesu karnego prawa publicznego (s. 44-46).

Przedmiotem trzeciej rozprawy jest *cura imputeris*. Powstała dopiero w 2 wieku po Chr., rozwija się ona stosunkowo późno; autor wziął sobie za zadanie oznaczyć, które jej formy należą do czasów klasycznych, które są późniejszego pochodzenia. Za najstarszą formę uważa [wyraz nieczytelny] kuratora, której wszystkie przypadki są klasyczne (s. 48-51). Późniejszą postać stanowi *cura in locum tutoris*, przede wszystkim w razie nieobecności opiekuna. Uogólnienie tego przypadku przypisuje T. wprowadzie kompilacji (s. 53-55), przypadki jednak *absentiae rei publ. causa* (s. 55-57) oraz *relegacji* (s. 58-59) uważa za klasyczne, a zarazem stara się wyjaśnić, jaki charakter ma występujący tutaj w źródłach opiekun zastępczy; przy *absentiae rei publ. causa* widzi w nim poprzednika kuratora, przy *relegacji* zjawisko późniejsze, wywołane dążnością do zatarcia różnicy między opieką a kuratelą (s. 67). Opiekuna takiego obok kuratora *in locum tutoris* wykazują źródła nadto w razie choroby umysłowej właściwego opiekuna: i tę kuratelę uważa autor za klasyczną, lubo późniejszą od opieki zastępczej, podobnie jak przy *absentiae republ. causa* (s. 60-62). Wątpliwym jest natomiast klasyczne pochodzenie klauzuli *in locum tutoris*, który apeluje od dekretu ustanowienia(?) (s. 63), a *cura in locum* opiekuna małoletniego w ogóle nie istnieje (s. 62). Trzecią grupę tworzą przypadki, gdzie opiekę i kuratelę traktuje się *promisene*: nie ma opiekuna, trzeba więc zaprowadzić opiekę lub kuratelę, wszystko jedno którą. Te formy przypisuje T. kompilatorom, a kończy zestawieniem wyników pracy i rysem rozwoju historycznego kurateli nad niedojrzałymi (s. 64-67).

Ostatnia rozprawa dotyczy ustawowej opieki nad kobietami, przede wszystkim pytania, o ile opieka ta, zniesiona w Rzymie, utrzymywała się w prawie lokalnym prowincji wschodnich. Autor streszcza najpierw dotyczące przepisy prawa attyckiego (s. 69-71), które zd. jego obowiązywały również w Egipcie (s. 72-75), zestawia je z postanowieniami 12 tablic i przechodzi

do określenia doniosłości l. *Claudiae*, znoszącej ustawową opiekę agentów nad kobietami (s. 75, 76). *Lex* ta wiązała zd. jego obywateli rzymskich także na prowincji, zatem po *constit. Antonina* wszystkich mieszkańców wschodniej części imperium, którzy na podstawie tej konstytucji uzyskali *civitatem* (s. 78). Mimo tego można wykryć, tak w późniejszych papirusach, jak i w konstytucjach Dioklecjana, ślady ustawowej opieki ojca nad córką (s. 79-80), najbliższych krewnych (s. 81), wreszcie męża (s. 82), co przypisać należy wyobrażeniom prawa lokalnego. Prawo cesarskie walczy zrazu z tym partykularyzmem (s. 83); za Konstantyna widać jednak zwrot do zasad prawa greckiego (s. 84, 85), które utrzymuje się za Justyniana w ustawowej opiece nad niedojrzałą (s. 86).

Wartość rozprawy ostatniej polega tylko na stwierdzeniu bardzo zresztą niewyraźnych śladów oporu prawa lokalnego przeciw prawu cesarstwa. Opór ten jest zjawiskiem ogólnym, nauce wcale dobrze znanym; także wpływ prawa greckiego na ustawodawstwo Konstantyna i w ogóle i w szczególności, co do *tulula muliebris* należy do rzeczy znanych, a w tych warunkach podana przez autora interpretacja V.5.3.D.3. dla historii prawa niczego nowego nie przynosi. Wyżej stawiam trzy pierwsze części. Rozwój opieki nad niedojrzałymi znany w najgrubszych tylko [liniach?]: daleko jeszcze do pełnego obrazu ewolucji, która prawo opiekuna przemieniła w obowiązek i poddała władzy nadopiekuńczej państwa. Autor opracował samodzielnie kilka problemów z tej właśnie stosunkowo zaniedbanej dziedziny i umiał przy tym wydobyć prawo klasyczne spod przekształceń, kompilacji, a przez to wypełnił w szeregu punktów braki dotychczasowej nauki. Odnosi się to przede wszystkim do pracy o *crimen suspecti*, która przeprowadza ściśle nieznaną dotąd granicę między *accusati* i *remotio*, a historyczny ich stosunek jasno i na ogół trafnie oświeśla. Praca o edykcje *de administr.* dotyka ważnego szczegółu ingerencji władzy i dochodzi do wniosków, które uważam za uzasadnione; należało jednak zd. m. zwrócić uwagę także na związek rozwoju tej ingerencji z ogólnym rozwojem opieki, nie krępując się tak ściśle monograficznym charakterem tematu. Praca o *cura impuberis* daje sporo nowych przyczynków do krytyki tekstów justyniańskich, nie wszędzie jednak przekonywuje, nie określa dostatecznie różnicy między *adiunentis*(?) i *datis in locum tutoris*, przede wszystkim zaś zbyt krótko załatwia się z doniosłą historycznie kwestią stosunku między kuratelą a opieką zastępczą.

Merytorycznie stoją wszystkie części na poziomie współczesnej nauki. Autor panuje nad literaturą przedmiotu, a materiałem źródłowym operuje biele; jako zaletę podnieść należy, że krytyka tekstów kompilacyjnych jest wcale ostrożna i wolna od apodyktyczności, jaką w pracach ostatnich czasów (Beseler) zbyt często spotykamy.

Gdy także przedłożony przez dr Taubenschlaga program wykładów czyni zadość wymaganiom naukowego przedstawienia całości przedmiotu, wnoszę,

by pracę wyżej omówioną przyjąć jako dostateczną podstawę habilitacji i dopuścić autora do colloquium.

W Krakowie, dnia 15 VII 1913

S. Wróblewski

Źródło: AUJ, WP II 138, Teczka habilitacyjna R. Taubenschlaga, referat S. Wróblewskiego z 15 VII 1913 r. (data błędna).

Bibliografia

I. Źródła prawa

Dz. U. 1920, nr 72, poz. 494 ustawa o szkołach akademickich z 13 VII 1920 r.

II. Źródła archiwalne

1. Archiwum Akt Nowych
  - Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, Departament Kadr, sygn. 7754, Teczka personalna R. Taubenschlaga
  - Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 6222, Teczka personalna R. Taubenschlaga
2. Archiwum Główne Akt Dawnych, Ministerstwo Wyznań i Oświaty (wiedeńskie), 47u, Teczka personalna R. Taubenschlaga
3. Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Spuścizna R. Taubenschlaga, sygn. III-98
4. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego
  - Dokt. 2006/132, A. Zięba, „Józefat Zielonacki – polski uczony XIX w. i jego miejsce w historii romanistyki polskiej”, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem J. Sondla, Kraków 2006
  - Indeks, I 4335, I 4320
  - S II 590, Sprawy dyscyplinarne profesorów i docentów, akta R. Taubenschlaga
  - S II 619, Teczka personalna R. Taubenschlaga
  - S II 619, Teczka personalna S. Wróblewskiego
  - WP II 34, 36, 38-40, Dzienniki podawcze Wydziału Prawa
  - WP II 83-84, Protokoły posiedzeń Rady Wydziału
  - WP II 137, Habilitacje i docentury
  - WP II 138, Teczka habilitacyjna R. Taubenschlaga
  - WP II 138, Teczka habilitacyjna L. Gumplowicza
  - WP II 523, Protokoły egzaminów ścisłych na stopień doktora praw
  - WP II 141, Katedra prawa rzymskiego
5. Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. K-2904, Teczka personalna
6. Biblioteka Jagiellońska, Dział Rękopisów, sygn. 9075 III, J. Zamorski, „Pamiętniki z lat 1914-1919”

III. Źródła drukowane

1. Barcik M., Cieślak A., Gaszyński P., Grodowska-Kulińska D., Perkowska U., Żukowski P.M., *Corpus Studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51-1917/18*, t. III: O-Q, red. K. Stopka, Kraków 2011.
2. Barcik M., Cieślak A., Gaszyński P., Grodowska-Kulińska D., Perkowska U., Żukowski P.M., *Corpus Studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51-1917/18*, t. III: T-Ž, red. K. Stopka, Kraków 2015.
3. Beck von Mannagetta L., Kelle C., *Die österreichischen Universitätsgesetze*, Wien 1906.
4. Perkowska U., *Corpus Academicorum Facultatis Philosophiae Universitatis Iagellonicae 1850-1945*, Kraków 2007.

IV. Opracowania

1. Andrzejewski Z., *Rafał Jakub Taubenschlag (1881-1958) – życie i dzieło. Z okazji 50. rocznicy śmierci wybitnego uczonego*, „Palestra”, R. 53 (2008), nr 11-12
2. Berger A., *Rafał Taubenschlag 1881-1958*, „The Polish Review” 3 (1958), no. 3 (4), New York
3. Giaro T., *Rafał Taubenschlag*, [w:] *Profesorowie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego 1808-2008*, red. G. Bałtruszajtys, Warszawa 2008, s. 210-213
4. Kozubski W., *Od prawa rzymskiego do prawa antycznego. 45 lat działalności naukowej Rafała Taubenschlaga*, „Państwo i Prawo” 1950, z. 3, s. 50-54
5. Kupiszewski H., *Prawo rzymskie a współczesność*, Warszawa 1988
6. Kupiszewski H., *Rafał Taubenschlag – historyk prawa (1881-1958)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 38 (1986), z. 1
7. Kupiszewski H., *Rafał Taubenschlag (1881-1958)*, [w:] *W kręgu wielkich humanistów. Kultura antyczna w Uniwersytecie Warszawskim po I wojnie światowej*, red. I. Biežuńska-Małowist, Warszawa 1991
8. Lisowski Z., *R. Taubenschlag, Historia zadatku w prawie rzymskim. Studium historyczno-prawne*, Kraków 1910. Nakł. Ak. Um. (Osobne odbicie z tomu LIV rozpraw Wydziału histor-filoz.), Kraków 1910, s. 59, „Przegląd Prawa i Administracji” (Lwów), R. 36 (1911), s. 385-408
9. Marzec Ł., *Prawo rzymskie na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1918-1939*, [w:] *Nauki historycznoprawne w polskich uniwersytetach w II Rzeczypospolitej*, red. M. Pyter, Lublin 2008
10. Osuchowski W., *Nowe kierunki badań romanistycznych w Polsce – Fryderyk Zoll starszy (1834-1917)*, [w:] *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. M. Patkaniowski, Kraków 1964
11. Osuchowski W., *Prawo rzymskie na tle prawa antycznego. Rafał Taubenschlag (1881-1958)*, [w:] *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. M. Patkaniowski, Kraków 1964
12. Pietrzyk Z., *Poczet rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400-2000*, Kraków 2000
13. Sondel J., *Rafał Taubenschlag i Wacław Osuchowski na tle romanistyki krakowskiej po II wojnie światowej*, [w:] *Regnare–Gubernare–Administrare. Z dziejów*

- administracji sądownictwa i nauki prawa*, t. II, red. S. Grodziski, A. Dziadzio, Kraków 2012
14. Sondel J., *Rafała Taubenschlaga badania nad historią prawa polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 38 (1986), z. 1
  15. Taubenschlag R., *Die ptolemäischen Schiedsrichter und ihre Bedeutung für die Rezeption des griechischen Rechts in Ägypten*, „Archiv für Papyrusforschung und verwandte Gebiete”, Leipzig 1908
  16. Taubenschlag R., *Historia zadatku w prawie rzymskim. Studium historyczno-prawne*, Kraków 1910
  17. Taubenschlag R., *Organizacja sądowa Egiptu w epoce rzymskiej i bizantyjskiej. Przyczynek do rzymskiego prawa prowincjonalnego*, Kraków 1907
  18. Taubenschlag R., *Polemika*, „Przegląd Prawa i Administracji”, Lwów, R. 36 (1911)
  19. Taubenschlag R., *Sądy Laokrytów. Przyczynek do historii recepcji prawa greckiego w Egipcie*, „Przegląd Prawa i Administracji”, Lwów, 1906, z. 31 (11)
  20. Taubenschlag R., *Sądy Laokrytów. Odpowiedź p. drowi Stefanowi Waszyńskiemu*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne”, Kraków 9 (1908), z. 1-2
  21. Taubenschlag R., *Strafrecht im Rechte der Papyri*, Leipzig–Berlin 1916
  22. Taubenschlag R., *Vormundschaftliche Studien. Beiträge zur Geschichte des römischen und griechischen Vormundschaftsrechts*, Leipzig–Berlin 1913
  23. Waszyński S., *Sądy Laokrytów*, „Przegląd Prawa i Administracji”, Lwów, 1907, z. 32
  24. Widacki J., *Szkice z dziejów prawa karnego i kryminologii w Krakowie. Myśli i ludzie*, Kraków 2014
  25. Wiśłocki J., *Dzieje nauki prawa rzymskiego w Polsce*, Warszawa 1945
  26. Wołodkiewicz W., *Rafał Taubenschlag and Roman Law in Poland during Real Socialism*, [w:] *Classical and Communism. Greek and Latin behind the Iron Curtain*, ed. by G. Karsai, G. Klaniczay, D. Movrin, E. Olechowska, Ljubljana–Budapest–Warsaw 2013
  27. Wołodkiewicz W., *Rafał Taubenschlag. Pierwszy przewodniczący Kolegium Arbitrów przy Polskiej Izbie Handlu Zagranicznego*, [w:] *Księga pamiątkowa sześćdziesięciolecia Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej 1950-2010*, Warszawa 2010
  28. Żukowski P.M., *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. II: 1780-2014, red. D. Malec, Kraków 2014

RAFAŁ TAUBENSCHLAG'S EFFORTS TO ACHIEVE *VENIAM LEGENDI*
AT THE FACULTY OF LAW AT THE JAGIELLONIAN UNIVERSITY
BETWEEN 1907-1913

Summary

Rafał Taubenschlag (1881-1958) was one of the most distinguished Polish historians of law. He specialized in Roman law and papyrology. He was professor at universities in Cracow, Aix-en-Provence, Washington DC and Warsaw.

After earning a doctor's degree on 23 April 1904, he devoted himself to scientific work with an aim of achieving the right of lecturing (*veniam legendi*) on Roman law. However, his application filed on 8 July 1907, despite favorable opinions of his mentor, S. Wróblewski, was rejected and the *veniam legendi* refused. Likewise, his application for a grant was not successful, either. These failures did not stop him in his pursuits and on 9 December 1910 he submitted a second grant application based on another work proposal, but that one was also rejected. This prompted his mentor S. Wróblewski to threaten to leave. Finally, after a mediation it was decided that the Law Department would accept Taubenschlag and Z. Lisowski as academic teachers and "habilitated" doctors, but Wróblewski had to promise never to ask for a Chair for Taubenschlag at the Jagiellonian University. And so, on 22 July 1913 Taubenschlag finally achieved a right to lecture, subsequently confirmed and endorsed on 2 October 1913 by the Ministry of Religion and Public Education.

Six years later, on 22 September 1919, Chief of State J. Piłsudski nominated Taubenschlag professor of Roman law at the Faculty of Law of the Jagiellonian University in Cracow.

LES DÉMARCHES DE RAFAŁ TAUBENSCHLAG RELATIVES
À L'OBTENTION DE LA *VENIA LEGENDI* À LA FACULTÉ DE DROIT
DE L'UNIVERSITÉ JAGELLONNE DANS LES ANNÉES 1907-1913

Résumé

Rafał Taubenschlag (1881-1958) était l'un des historiens du droit les plus distingués en Pologne. Il était spécialisé en droit romain et en papyrologie. Il était professeur aux universités à Cracovie, Aix-en-Provence, Washington et à Varsovie. Après avoir obtenu le grade de docteur en droit le 23 IV 1904, il s'est consacré entre autres aux travaux scientifiques afin d'obtenir le droit d'enseigner (*venia legendi*) dans le domaine du droit romain. Par conséquent, le 8 VII 1907, il a déposé sa demande et malgré les opinions favorables de la part de Stanisław Wróblewski, maître et tuteur scientifique de Taubenschlag, la procédure n'a pas été achevée avec succès. Malgré ses demandes, Taubenschlag n'a pas reçu la bourse, mais en tout cas, il a procédé à la rédaction d'une nouvelle thèse à la base de laquelle, le 9 XII 1910, il a déposé

la deuxième demande qui avait été rejetée. Compte tenu de cette situation, Wróblewski a menacé de démissionner de son poste à l'université. Les tentatives pour régler la situation par voie de médiation se sont révélées inefficaces. Finalement, la décision a été prise conformément à laquelle la Faculté de Droit admettrait Taubenschlag au professorat, mais en même temps avec Zygmunt Lisowski, tandis que Wróblewski s'est engagé à ne pas demander pour son élève la place à la chaire de l'Université Jagellonne. De telle façon, le 22 VII 1913, Taubenschlag a acquis le droit d'enseigner, validé par le Ministère des Cultes et de l'Éducation à Vienne le 2 X 1913. Six ans plus tard, le 22 IX 1919, le Chef d'État, Józef Piłsudski, a nommé Taubenschlag professeur associé de la chaire de droit romain à Cracovie.